

Tamás András*

A büntetőjog vége(?)

Király Tibor 1988. április 29-én így kezdte akadémiai székfoglaló előadását:

„El tudunk-e képzelni ma olyan társadalmat, amelyben nincs büntett, nincs büntetés, nincs büntetőjog? Ilyennek tartották az aranykort, amikor az emberek önként, kényszerítő törvények nélkül, a jót és igazat cselekedték, félelem és büntetés nélkül éltek. Ha ilyen állapotot el lehetne érni, ha a társadalom, az állam találna módszereket, amelyekkel elejét vehetné minden bűncselekménynek, akkor a büntetőjogot mint szégyellnivalót a történelem lomtárába hajítaná. De ilyen állapot nincs, ilyen módszer nem találtak fel – és fennmarad a büntetőjog és mindez a hatalom, mindazok a dologi berendezések, amelyek hozzá kapcsolódnak.”¹

Az előadás arról szólt, hogy mi az, amit az állam bűncselekménnyé nyilváníthat, ami miatt büntethet, és ezt a hatalmat mi módon gyakorolhatja, tehát a büntetőhatalom korlátairól. Akit a téma *komolyan* érdekel, olvassa el Király ma is mértékadó művét, ezt pedig itt észszerűen eljárva befejezheti, mert ez inkább komolytalan érdeklődésnek szánt – de ma sem mértéktartó – olvasmány.

Finkey Ferenc (1870–1949), 1929-től a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) rendes tagja, 1948-ban befejezett és 2000-ben már ki is adott művében² a büntetőjogot hozzávetőlegesen úgy érti, ahogyan ma is lehetséges, vagyis a büntető anyagi jog, az eljárási jog és a végrehajtási jog együtteseként vagy egységeként, amelynek általában elfogadható, észszerű, emberies alakja nálunk a kiegyezés után, tehát a 19. század utolsó harmadában jelent meg jogszabályként (1878. évi V. törvénycikk, 1896. évi XXXIII. törvénycikk, előtte az Ideiglenes Szabályzat) és gyakorlatként.

Ekkor nyilvánvalóan kizárt a tortúra, a kínzás mindhárom szakban; büntetőeljárás csak bűnügyben folyhat, amelyet törvény állapot meg általánosan

* Professor emeritus (Nemzeti Közszerződési Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar).

¹ Király Tibor: *Szemelvények ötven év büntetőjogi és más tárgyú tanulmányaiból, ahogyan magukon viselik a korszak bélyegét*. Budapest, ELTE ÁJK, 2005. 203.

² Finkey Ferenc: *A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619–1914*. Sárospatak, Jogászok a Kultúráért Alapítvány, 2000.

(*nullum crimen sine lege*), konkrétan a bíróság, amely büntetést csak elkövetett bűncselekmény miatt szabhat ki (*nulla poena sine crimine*). Nyilvánvaló továbbá a büntető anyagi jog valamennyi alapelve, amelyek összhangban vannak az egyes tényállásokkal, legalábbis azóta, hogy nálunk ezeket egyetlen törvénykönyvben kellene szabályozni. Leginkább pedig az nyilvánvaló, hogy bármely szabályt meg lehet szegni, bár nem szabad, vagyis a büntetőjog valamennyi szabálya lehet kifogástalan, észszerű, közérthető, emberies; ebből nem következik az, hogy azokat mindenki megtartja például meggyőző erejük alapján. A büntetőjog fejlődése csakugyan nyilvánvaló, viszont a bűnügyek számszerű növekedése is tény. A fejlődés és a növekedés megállapításának feltétele az is, hogy erről megbízható adatokkal, nyilvántartásokkal rendelkezünk – így értve az időtartomány leg-feljebb százötven év.

Ezek tükrében látható, hogy minél *fejlettebb* a büntetőjog, annál *több* a bűncselekmény, ami akkor is kiábrándító, ha esetleg Mao Ce-tung kulturális forradalmár aforizmájára emlékeztet: minél többet olvasol, annál butább leszel. A fejlődés persze *elvi* vagy teoretikus értelmezés kérdése, az elkövetett bűncselekmények növekvő száma meg *ténykérdés*, tárgyuk viszont megegyező. Ezért nem feltétlenül olyan párhuzamosságok, amelyek a végtelenben (sem) találkoznak.³ Nálunk például az 1990-es rendszerváltás után a büntetőjog egyre fejlettebbé vált, a bűncselekmények száma viszont növekedett, jelenleg pedig még fejlettebb a büntetőjog, de a bűncselekmények száma is növekszik.

Szalay László (1813–1864), az MTA rendes tagja 1838-tól, a magyar büntetőjog elméleti megalapozásához, egy fejlettebb büntetőjog kodifikálásához 1844/45-től egyaránt hozzájárult. Munkásságának csak egyik részlete az esküdtbíráskodás,⁴ amely 1848-ban a sajtóvétségekre vonatkozóan, a sajtóesküdszéki eljárás szabályozásával megvalósult, túlnyomó részben általa készített rendelet-szöveggel, lévén akkor az Igazságügyi Minisztérium kodifikációs osztályának vezetője. A *büntetőjogi esküdtbíráskodás* akkor itt korszerűnek ígérkezhetett mint társasbíráskodás, demokratizmusa miatt, az esküdtek részvételéből adódóan.⁵

³ Látszólag minél fejletlenebb a büntetőjog, annál hatékonyabb. Senki sem sorolja a fejlett büntetőjogba azt, amelyik például a halálbüntetés különleges formáit alkalmazza, így a keresztre feszítést, a karóba húzást, a kerékbe törést, az élve elégetést stb., bár ezek eléggé meggyőző (elrettető) erejűek lehetnek. Értelmezhetők a halálbüntetés fokozataiként is, amelyekhez képest a lefejezés vagy az agyonlövés már szinte humánus és méltóságtelibb is, mint például az akasztás. Petőfi Sándor 1848-ban a királyok felakasztását forszírozta, holott ő is tudta, hogy királyt nem akasztani szoktak, ha kivégzésre egyáltalán sor kerülhet. A probléma mára elég sokat veszített időszűrősegből.

⁴ Például Szalay László: A bűnvádi eljárásról, különös tekintettel az eskütszékekre. *Budapesti Szemle*, (1841). 1.

⁵ A néprészvétel – akár esküdt, akár ülnök a résztvevő – demokratikus, a bíróság viszont többnyire hierarchikus szervezet és hierarchikus működésű.

Ez az intézmény angol és francia hagyományokkal rendelkezik, és inkább bizonyos átpolitizálódást mutat, semmint a bűncselekmények megítélésének alapsabbá válását, vagy a büntetések hatékonyabbá tételét eredményezi.

A magyar büntetőjogban az esküdtbíráskodás jelentéktelen epizód: az 1896. évi XXXIII. törvénycikk és az 1897. évi XXXIV. törvénycikk alapján 1900-tól létezett ténylegesen és legfeljebb 18 évig; nem állítható, hogy a szakmát vagy a társadalmat egyértelműen meggyőzte volna. Az eljárás egyfokú, fellebbezésnek csak eljárási hiba miatt lehet helye; ezért az esküdtek kiválasztása lényeges kérdés – a vádlottnak. Az esküdtek – nem jogászok, hanem *garantáltan laikusok* – döntenek a tényállás megállapításáról, a cselekmény minősítéséről, a vádlott bűnösségéről. Egyaránt szakmai kérdés mindegyik, amelyhez a hatályos jogot és annak gyakorlatát ismerni kell. Ezt a hivatásos bírót ismerteti az esküdtekkel úgy, hogy ezzel nem befolyásolhatja döntéshozatalukat.

Amerikai filmekben, drámákban erről érdekes kép mutatkozik. Az eljárás vége a valóságban a hivatásos bírót, aki jogász, és mindent tud az ügyről, amelyben igazi profi: egyedül, esküdtek nélkül ő szabja ki a büntetést, ami rendszert vitathatatlan. Az Egyesült Államok büntetőügyben eljáró esküdtbíráóságain az ítéletnek az a része, amelyik egy minden tekintetben hozzáértő szakember önálló döntése, nem is ritkán így szól: százhusz év, százhatvan év börtönbüntetés, ezzel egészen új életperspektívát nyitva egy, mondjuk, negyven- vagy ötvenéves gonosztevőnek. Még szerencse, hogy ezeket az éveket – és csakis ezeket – nem a laikusok, hanem a hozzáértők döntenek el. Megvan ennek is a valódi magyarázata, tradicionális észszerűsége, továbbá még az amerikai bírók is hallottak arról, hogy egy ember meddig élhet, azt viszont ők mondják meg, hogy meddig bűnhődhetne. Lehet, hogy olykor enyhe büntetés a százötven év szabadságvesztés?

Szabó Imre (1912–1991) akadémikus 1949-től – bár ismert, hogy büntetőjogásként teljesen ismeretlen –, Magyarországon elsőként hívta fel a figyelmet a nemzetközi büntetőjog változásaira,⁶ amely szinte egyidejű a népbíráóság bevezetésével,⁷ új korszak kezdetét jelezve. A háborús bűnösök perének előzménye az 1943-as moszkvai deklaráció volt a fasiszták háborús kegyetlenkedéseinek a megbüntetéséről, amelyet a szövetségesek egyezménye 1945. augusztus 8-án megerősített. *A béke elleni, a háborús és emberiség elleni bűncselekmények*⁸ miatt a nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék 1945 októberétől 1946

⁶ Szabó Imre: *A nürnbergi per és a nemzetközi büntetőjog*. Budapest, Officina, 1946; Szabó Imre: A nürnbergi per jelentősége. *Társadalmi Szemle*, 1. (1946), 10. 723–728.

⁷ Szabó Imre: A népbíráskodás időszerű kérdései. *Fórum*, 2. (1947), 1. 54–62.

⁸ *Crime against humanity* – emberiség elleni bűncselekményként fordították magyarra a kitalálásától körülbelül az 1990-es rendszerváltásig. Akkor világlátott hazánk fiai kezdték magyarázni, hogy eddig félreértés történt: helyesen „emberiség” a megfelelő kifejezés. Ma már van, aki ezt el is hiszi, a többi nyelvi bravúrral együtt, például jólét helyett jólét, mert *welfare* és *welfare*

októberéig, a tokiói 1948-ban ítélték. A bírák és a vád képviselői között amerikaiak és szovjetek is voltak, tehát olyan országokból származó emberek, amelyek nagyvárosok szőnyegbombázásában jeleskedtek, vagy tömegmészárlást hajtottak végre (például Katyń, 1940), atombombát robbantottak Hiroshima és Nagaszaki városában stb., vagyis maguk is mintha hasonló bünt követtek volna el, persze látszólag, mert az bizonyára a békeharc jegyében folyt. Ezzel legalább két büntetőjogi alapelv együttes érvénytelensége következett be, amely egyúttal két újabb büntetőjogi alapelv keletkezésével járt. A befejezett (vagy már korábban megkezdett) cselekmény *utólag bűncselekménynek minősíthető*, ha az béke elleni, háborús vagy emberiség elleni cselekmény. Ezek a bűncselekmények *nem évülnek el*, amiről New Yorkban 1968-ban nemzetközi egyezmény jött létre.⁹

A magyar változat mintegy megelőzte a nürnbergit. Alapja a Moszkvában 1945. január 20-án kötött fegyverszüneti egyezmény (1945. évi V. törvénycikk) 14. pontja: „Magyarország közre fog működni a háborús bűncselekményekkel vádolt személyek letartóztatásában, az érdekelt kormányoknak való kiszolgáltatásban, és ítélezésben a személyek felett.” Öt nap múlva az Ideiglenes Nemzeti Kormány kiadta a népbíráskodásról szóló rendeletét [81/1945. (I. 25.) ME számú rendelet] a háborús bűnösökről és népellenes bűncselekményekről, anyagi jogi, szervezeti jogi, eljárásjogi és végrehajtási szabályokkal, amelyet még abban az évben átneveztek 1945. évi VII. törvénycikknek, ám előtte módosították az 1440/1945. (IV. 27.) ME számú rendelettel. Ez a szabályozás sem anyagi jogi,¹⁰ sem szervezeti jogi, sem eljárási és végrehajtási jogi értelemben¹¹ nem illeszkedett az akkor hatályos jogba.¹² Már önmagában az összetétele miatt politikai bíróság volt, anyagi joga szerint az osztályharc eszköze, esetleg csak időlegesen, mert az alaprendelet bevezetője szerint „az esküdtbírósnak törvényhozás

nem ugyanaz, vagy jogforrás helyett jogi forrás. Tényleg nem ugyanaz, mert az egyik hibás vagy esetleg csak szokatlan szóhasználat.

⁹ Kihirdette az 1971 évi 1. törvényerejű rendelet.

¹⁰ Később jelentősen átalakítva a Büntető törvénykönyv tartalmazta, például a 1978. évi IV. törvény XI. fejezete.

¹¹ Például az internálás, a kényszermunka nem meghatározott időre, az ideológiai átnevelőtábor ötlete. Az 1440/1945. ME rendelet meghatározott esetekben (11. § 1–6. pont) kizárta a halálbüntetést kiszabó ítélet ellen a fellebbezést, más esetekben csak az öt évet meghaladó szabadságvesztés-büntetés ellen lehetett fellebbezni (21. §).

¹² Egy népbíró visszaemlékezéseiből kiderül, hogy már 1945. január 30-tól a Budapesti Néptörvényszék elnöke volt (Budapest ostroma 1944. december 25-étől 1945. február 13-áig tartott), hamarosan tárgyalt is, talán először a Zeneakadémia nagytermében, az ítéletet pedig – a forradalmi törvényesség szerint – a közelben, az Oktogon téren a lámpavasra akasztással végre is hajtották. Majos Ákos: *Népbíráskodás – forradalmi törvényesség. Egy népbíró visszaemlékezései*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1988; Major Ákos: *Ítélt a nép*. Budapest, Párttörténeti Intézet, 1965.

útján való visszaállításáig” működött. Egybekapcsolódott az igazolási eljárással (15/1945. ME rendelet és 1080/1945. ME rendelet), amely az állások betöltéséhez szükséges politikai megbízhatóságot vizsgálta; az eljárás alá tartozó személyt igazolhatta, nem igazolhatta, áthelyezhette, beosztásában visszaminősíthette, állásától megfoszthatta, ügyét a népbírósághoz tehetette át. Az igazoló bizottságok pártkádereinek tapasztalatait hamarosan a szocialista vállalatok személyzeti munkájában hasznosították. A népbíróságok 1950-ben egy bírósági átszervezés során megszűntek, de hamarosan – a forradalom után – újra létrejöttek (1957. évi 25. törvényerejű rendelet, 1957. évi 34. törvényerejű rendelet). Pillanatnyilag úgy látszik, hogy véglegesen 1961-ben szűntek meg (1961. évi 7. törvényerejű rendelet).

Sólyom László akadémikus, az 1990. január 1-jétől működő Alkotmánybíróság (1989. évi XXXII. törvény) 1990–1998 közötti elnöke, a büntetőjogot érintően is mintegy a küldetésének elkötelezett, koncepciózus irányítással alakította a testület munkáját,¹³ amely már működése első évében döntött a *halálbüntetés eltörléséről* [23/1990. (X. 31.) AB határozat]. A halálbüntetés nagyon régi, minden államban alkalmazott és meglehetősen gyakori büntetés volt a felvilágosodás koráig,¹⁴ de a 19. században redukálódott. Az első magyar büntető törvénykönyv (1878. évi V. törvénycikk) két bűncselekményt rendelt halállal büntetni: a felségsértést és a gyilkosságot. Magyarországon az állampolgárok egy része ma is egyetértene a halálbüntetés visszaállításával, többnyire *gyilkosságra* szűkítetten.

¹³ Az alkotmánybíráskodás kezdeteikor – a népi demokrácia elképzelt felszámolása idején – ez a bíróság sokak szerint „aktivista” volt: negatív törvényalkotó, amely másik törvényhozóként az Országgyűléssel rivalizált. Nem annyira az épp hatályos és ideiglenes Alkotmány alapján, hanem inkább arról döntött, hogy mi lehetne abban, vagyis határozataival egy új alkotmánybírói alkotmányt hozott létre – láthatóvá téve a láthatatlant –, miközben az Országgyűlés és a kormány mintha nem lett volna tisztában az Alkotmánybíróság döntési lehetőségeivel, feledve olykor a magáét is. Mindenesetre az AB határozatokat szinte egymással versenyezve építették be különféle jogi tárgyak tankönyveibe, akár igazságügy-miniszterek is. Az első tíz év igazságügy-miniszterei elég halovány kodifikációirányítónak bizonyultak; utólag nem nagy felismerés, hogy Sólyom László pont akkor jobb lett volna igazságügy-miniszternek. A korabeli jogalkotás persze *past perfect tense*, ha egyúttal nem is *res iudicata*. Az Alaptörvénnyel – amelynek száma nincs, díszkiadása van [bemutatja Sólyom László: Az Alaptörvény díszkiadása. In Fejes Zsuzsanna – Török Bernát (szerk.): *Suum cuique. Ünnepi tanulmányok Paczolay Péter 60. születésnapja tiszteletére*. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2016] – az alkotmányozó alkotmánybírói működés időszerteletté vált.

¹⁴ Akkor már felvetették eltörlését, a börtönbüntetés bővítését. Felvilágosult orosz cárnők eltörlték, egészen az első összeesküvésig vagy merényletig – akkor visszaállították. Nálunk II. József idején készült büntetőtörvény-javaslat (1792, Szirmay Antal), az is csak néhány tényállásra írt elő halálbüntetést. Felvetették a nagy francia forradalomban is, de végrehajtása 1792 tavaszától „gép segítségével” (*guillotine*) – amelyet J. I. Guillotin orvos támogatott –, a párizsi Grève téren, a nyilvánosság előtt, annyira megnyerte tetszésüket, hogy a halálbüntetést csak 1981-ben törölték el, értelemszerűen a nyaktilóval együtt.

(A király elleni felségsértés itt már elég régen senkit sem érdekel.) A visszaállítás pillanatnyilag reménytelen azért is, mert Magyarország részese az Emberi Jogok Európai Egyezményének a hozzá tartozó kiegészítésekkel, amelyek a halálbüntetés tilalmát előírják – mintegy *az emberi méltóság* teljes elismeréseként.

Az Alkotmánybíróság is az emberi méltóságra alapította döntését,¹⁵ igen korszerűen, és azóta más kérdésekben is ez tekinthető mértéknek. Elsősorban – sajátos módon – itt az elkövető, azaz a büntetendő személy emberi méltósága számít. A sértett jogutódai, rokonai aligha méltányolják ugyanezt: az *elkövető* ugyanis épp a *sértett* emberi méltóságát is sértette. A gyilkos megölhet előre megfontolt szándékkal akár ötven embert, ezért mégsem büntethető halállal, mert az az ő emberi méltóságát sértené. A büntetésnek különben is arányosnak kell lennie. Nyilvánvalóan nem a tettel, hanem egy *másik* ítélettel. Nem arányos és feltétlenül szükséges az, hogy ha valaki mást megöl, akkor ezért halállal kellene büntetni. Arányos az, ha valaki megöl egy embert, és a büntetése öt év börtön, akkor az, aki két embert öl meg, hat év börtönnel büntethető?¹⁶ Van arányosítható emberi méltóság? Vagy olyan fogalom ez is, mint például a társadalmi veszélyesség vagy a jogállam, ugyanis ezeket tetszés szerint lehet magyarázni, de fölösleges, mert mindig az számít, amit az erő helyzetében lévő akar.

Nyilvánvalóan más az, ha nem egy súlyos bűncselekményt elkövető, például egy gyilkos emberi méltóságáról van szó, hanem egy közéleti szereplőéről, például egy miniszter vagy politikus emberi méltóságáról, az ugyanis nem számít, ha a véleménynyilvánítás szabadságáról van szó, azaz abban az esetben, ha az egyáltalán számításba vehető lehetne [36/1994. (VI. 24.) AB határozat; 30/1992. (V. 26.) AB határozat; 37/1992. (VI. 10.) AB határozat stb.]. A becsület sértés e körben csak alkotmányosan *szabad vélemény nyilvánítása*, ha pedig valakit (emberi méltóságában) zavar, hogy ismeretlenül is például hülye alaknak, piszok disznónak nevezik – ez pillanatnyilag nem is erős kifejezés, csak szolid élcélődés –, az ne legyen közéleti szereplő, elvégre másból is meg lehet élni. Elképzelhető, hogy ez levezethető az Emberi Jogok Európai Bírósága és az USA legfelsőbb bírósága gyakorlatából, azt viszont nem kell elképzelni, mert tényként megfigyelhető, hogy mennyire alapozta meg a modortalán, gátlástalan, sértő véleménynyilvánítás elterjedését a közéletben, a sajtóban, az emberek társalgásában és az *emberi méltóságtól egyre távolodó* viselkedést az Országházban.

Az 1989-től kezdődő politikai rendszerváltást a magyar jogrend és jogrendszer változása kíséri napjainkig. Ennek egyik összetevője a büntetőjog, ami szinte folyamatosan átalakult e harminckét évben: a „népi demokratikus”, azaz

¹⁵ Sólyom László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Budapest, Osiris, 2001. 445–462.

¹⁶ Elképzelt alkotmányossági teszt vagy mérce, amelyet szerencsére még sehol sem alkalmaztak.

önkényuralmi előzményének megszüntetése olykor olyan liberalizációval járt, amelynek alig lehet összefüggése a diktatúrával. A modern büntetőjog elvileg a reformkortól, gyakorlatilag a kiegyezéstől számítható. Anyagi jogi és eljárásjogi törvénykönyv több is készült azóta. A tervezetek készítői figyelembe vették más országok szabályozását is, de a *büntetőjogban* külföldi mintát *egyszerűen átvenni*, másolni nem szoktak. Az előzőekben jelzésszerűen említett néhány kétségtelen vagy esetleg kétes megoldás tárgya – esküdtbírótság, béke és emberiség elleni bűncselekmény, népbírótság, halálbüntetés, hatóság vagy hivatalos személy megsértése, bűncselekmény megsemmisítése és szólásszabadság kiterjesztése – egyaránt *külföldi minta* átvétele, amelyben vagy az intézmény, vagy az átvétel módja kifogásolható. Ráadásul még az sem állítható, hogy igazán kommunista minták lennének. Az esküdtbíráskodás nem javítja a büntetőjog alkalmazását. A béke és az emberiség elleni bűncselekmények miatt ténylegesen elítélteket minden bizonnyal általános hatáskörű bíróság is elítélhetne volna, és az akkori hatályos jog alapján.

A halálbüntetést, ahol létezik, csak nagyon ritkán szabják ki az utóbbi nyolcvan évben. Ha nem létezik, az helyes. Eltörlésének indoklására két dolog azonban biztosan alkalmatlan: az egyik, hogy nincs visszatartó ereje, a másik az elkövető emberi méltósága. A „visszatartó erő” vagy hatás pillanatnyilag kinyilatkoztatás még más büntetésekkel kapcsolatban is. Az emberi méltóság meg akkor is sérül, ha az elkövetőt húsz év szabadságvesztésre ítélik, és akkor is, ha két évre, mert hol a méltóság a szabadságvesztésben? Ha lenne, hol a büntetés? Végül a szólásszabadság „kiterjesztése” a becsületsértés relativizálása – speciális dekriminalizáció –, amelynek több a kára, mint a haszna.

A büntetőjogi gyakorlatnak nem is ezek a legfontosabb kérdései. Még megnevezésük vagy címszóként felsorolásuk is meghaladja ennek az írásnak a terjedelmét és szerzőjének ismereteit. Mégis megjegyezhető, hogy túlzás a rengeteg külföldi példa az Alkotmánybírótság határozataiban, a módosító javaslatokban, ha ugyanezekből kitűnik a hazai hatályos jog teljes körű ismeretének a hiánya is. A *dekriminalizáció* gyakran anarchista-nihilista megalapozottságúnak látszik, miként bizonyos cselekmények büntetésének az elmaradása is. Figyelemre méltó ugyanez más jogi összefüggésben, amikor a hatályos jog más kultúrkörnek engedményeket tesz, a sajátját korlátozza, hogy azt a másikat (például az iszlámot) ne sértse, de úgy, hogy ezzel gyengeségét és tudatlanságát egyaránt bizonyítja, és méltán nem szolgál kíméletre részükről.

A bűnügyek *nyomozása* a tudomány fejlődésével sokkal kedvezőbb, mint hatvan-nyolcvan évvel ezelőtt. A nyomozás során készített írásbeli anyag mennyisége nagyon növekszik, olykor kezelhetetlenül. Tízezer oldalt akár ötven nyomozó teleírhat bizonyos idő alatt, ám kérdés, hogy ez alapja lehet-e a bírói tárgyalásnak. A büntetőügy *elévülése a bírói szakban* botrány, a jogalkotás és a jogalkalmazás

szempontjából egyaránt. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtására épülő ügyvédi gyakorlat, amely intézményesítette, hogy az elítéltek a nem megfelelő börtöni elhelyezésük miatt kártérítési perekben marasztaltatják a magyar államot, aligha dicső eredmény. Egyébként ennyi ügyvéd még nem töltötte börtönbüntetését (talán megfelelő helyen), mint az utóbbi évtizedben. Búsíthat bárkit, hogy még a büntetőjog tanára is lehet közöttük.

A büntetőjog valamiképp elerőtlenedett. Eddigi történetét talán még senki nem szégyelli. A büntetések *enyhülnek*, a büntetendő cselekmények típusai *csökkennek*. Nem azért, mert megjavultak az emberek, hanem mert egyre többet engednek meg maguknak, a büntetőjog pedig nekik. A ténylegesen elkövetett bűncselekmények száma ma is *növekszik*. Egy amerikai szakértő szerint – akinek nincs jogi végzettsége, de talán még középiskolai sem, viszont írónak, költőnek és politikusnak lehet hasznos a diploma, de nem kötelező – a *köztársaság* olyan ország, ahol, mivel a kormányzó és a kormányzott ugyanaz, csak egy megtűrt hatalom kényszerítheti ki a tetszőleges engedelmességet. A köztársaságban a közrend alapja az olyan ősoktól örökölt egyre csökkenő engedelmesség, akik – mivel valóban kormányozták őket – engedelmeskedtek, mert engedelmeskedniük kellett. „Annyiféle köztársaság van, ahány fokozat a zsarnokság és az anarchia között, mert az előbbiből ered, és az utóbbiba torkollik.”¹⁷

¹⁷ Ambrose Bierce: *Ördögi kislexikon*. Ford. Greskovits Endre, Budapest, Eri, 2003. 137. A száznyolcvan éve született írónak volt humora, bár aligha lehetett vidám ember. Szinte valamennyi novellájának hőse meghal. Kár, hogy Bierce büntetőjog-tudományi műveket nem írt.